

4. Goldberger, A. L., Rigney, D. R. and West, B. J. Chaos and fractals in human physiology. — Scientific American. — №262. — 1990. — P. 42—49.
5. Piu T. Nonlinear Economic Dynamic. — Forth comp. rev. and enl. ed. — Berlin; NewYork, Springer, 1977. — 288 p.
6. Петерс Э. Фрактальный анализ финансовых рынков: применение теории хаоса в инвестициях и экономике / Пер. с англ. — М.: Интернет-трейдинг, 2004. — 304 с.
7. Петерс Э. Хаос и порядок на рынках капитала. Новый аналитический взгляд на циклы, цены и изменчивость рынка / Пер. с англ. — М.: Мир, 2000. — 333 с.
8. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: Пер. с англ. / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. С. Сачкова. — М.: Прогресс, 1986. — 432 с.
9. Слуцкий Е. Е. Теорія граничної корисності / За ред. д-ра екон. наук В. М. Фещенко; Упоряд. В. М. Фещенко, Т. В. Куриленко. — К.: КНЕУ, 2006. — 528 с.
10. Федер Е. Фрактали / Пер. с англ. — М.: Мир, 1991. — 254 с.

Надійшла до редакції: 21.12.2007

УДК 336.01

С. Я. Кондратюк, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
Н. В. Осадчук, викл. кафедри фінансів,
УДПУ імені Павла Тичини

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ

В статті вперше виокремлено фінансову спроможність як специфічну категорію публічних фінансів, яка охоплює численні явища, відносини, процеси тощо. Розглянуто сутність категорії «фінансова спроможність» та її компоненти — інвестоспроможність, бюджетоспроможність, боргоспроможність та кредитоспроможність. Бюджетоспроможність регіону розкрито через податкоспроможність, видаткоспроможність, позикоспроможність.

Ключові слова: фінансова спроможність території, інвестоспроможність, боргоспроможність, кредитоспроможність, бюджетоспроможність.

Дослідження сучасного понятійно-категоріального апарату і наукових джерел щодо фінансової спроможності дозволяє поповнити його ще однією фінансовою категорією, яка допоможе визначати і розв'язувати завдання збалансованого, динамічного і поступального розвитку публічних фінансів. Адже, виокремлення фінансової спроможності в окрему специфічну категорію є об'єктивною необхідністю розвитку сучасної фінансової науки.

Питання фінансової спроможності цілісно не розглядали у своїх працях вітчизняні вчені. Зустрічаємо про фінансову спроможність лише фрагментарно в роботах К. В. Измайлової, Я. І. Невмержицького, Б. А. Карпінського та О. В. Герасименко. Дана проблема, на жаль, майже не розкрита і в зарубіжній літературі.

Тому метою статті є дослідити сутність поняття «фінансова спроможність» та її компоненти.

Великий тлумачний словник української мови розкриває суть дефініцій:

— спроможність як наявність здатності (здібності, уміння, можливості) виконувати роботи, здійснювати що-небудь;

— потенціал як приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов;

— неспроможність як засвідчена судом абсолютна нездатність особи погасити свої боргові зобов'язання;

— платоспроможність як спроможність заплатити за куплене, своєчасно покривати свої грошові зобов'язання;

— неплатоспроможність — який не має можливості сплатити за своїми зобов'язаннями.

Фінанси відображають рух маси матеріальних (грошових) і інших цінностей для відтворюючого забезпечення функцій держави, діяльності юридичних і життєдіяльності фізичних осіб.

Фінансова спроможність досить складна специфічна категорія, що відображає на певний момент стан фінансових ресурсів у регіоні, кругообіг капіталу і ресурсну здатність регіону до висхідного економічного розвитку. Уяву про ресурси, якими володіє регіон дають їхні компоненти, — фінансові, людські, матеріальні, природні й інформаційні. Невпинний процес кругообігу капіталу в регіоні змінює структуру коштів і джерел їх формування, наявність і потребу в ресурсах, унаслідок чого змінюється також його фінансова спроможність.

Серед вітчизняних науковців лише К. В. Ізмайлова у своїй праці спробувала частково розкрити фінансову спроможність у фінансовому аналізі інвестиційних проектів. При цьому, К. В. Ізмайлова ототожнює фінансову оцінку з фінансовою спроможністю при здійсненні оцінки комерційної спроможності інвестиційного проекту. Метою фінансової оцінки вона вважає аналіз стану ліквідності (платоспроможності) проекту протягом усього інвестиційного циклу. Проект є прийнятним, якщо генерований інвестиціями сумарний грошовий потік покриває їх розмір з урахуванням зміни вартості грошей у часі. Інакше, у разі отримання від'ємного сальдо грошових потоків станом на будь-який період проект потрібно відхилити або відшукати додаткові джерела фінансування [1, с. 111]. У цьому дослідженні компонентами фінансової оцінки (фінансової спроможності) є прогноз фінансових результатів, прогноз балансу, прогноз грошових потоків, за допомогою яких формуються фінансові аналітичні показники для прийняття управлінських рішень. Таким чином, окремі прояви (аспекти) фінансової спроможності у дослідженні К. В. Ізмайлової є лише на рівні фінансового аналізу інвестиційного проекту.

Я. І. Невмержицький у своїй статті згадує про фінансову спроможність, досліджуючи питання управлінського сепаратизму. Він використовує дане поняття, однак, його сутність не конкретизує і не поглиблює навіть на рівні цього дослідження [2, с. 101].

У роботі Б. А. Карпінського та О. В. Герасименко є визначення поняття «фінансова спроможність» без розкриття її суті і складових. У них фінансова спроможність є здатністю учасника контракту виконувати свої фінансові зобов'язання перед іншими учасниками і третіми особами [3, с. 178].

У наведених вище роботах лише з'являється поняття «фінансова спроможність», однак це ще не дає цілісної уяви про можливість його виокремлення в окрему специфічну категорію, яка для публічних фінансів має вагоме значення. Адже, категорія є родовим поняттям, що означає розряд предметів, явищ тощо або їхню важливу спільну ознаку. Тому загальнонаукова категорія «спроможність» є тією спільною ознакою, яка допоможе виокремити специфічну категорію «фінансової спроможності» як складної сукупності багатьох взаємозв'язаних фінансових явищ, ознак, відносин, процесів тощо.

Фінансова спроможність відображає на певний момент часу фінансовий стан регіону у цілому, його юридичних і фізичних осіб зокрема, та їх здатність до розвитку на основі явних і неявних ресурсів. Метою фінансової спроможності є не тільки аналіз і моніторинг фінансового стану регіону, а й пошук резервів, розробка, обґрунтування і впровадження комплексу заходів з ефективного використання фі-

нансових ресурсів, які забезпечать довготривалу стабільність і перспективний соціально-економічний розвиток регіону на основі збалансованості активів і пасивів, доходів і витрат, позитивних і негативних грошових потоків.

Зовнішнім проявом фінансової спроможності є платоспроможність (ліквідність), а внутрішнім — фінансова стійкість і фінансовий потенціал.

Фінансова спроможність є реальною і потенційною, здатність регіону функціонувати та розвиватися, зберігати рівновагу активів і пасивів у динамічному середовищі, забезпечує йому довготривалу платоспроможність та інвестиційну привабливість у межах допустимого рівня ризиків.

У процесі регіональної фінансової діяльності відбувається безперервний кругообіг капіталу, змінюється структура коштів і джерел їхнього формування, наявність і потреба фінансових ресурсів. Фінансову діяльність у регіоні має бути спрямовано на забезпечення планомірних надходжень і витрат коштів, виконання розрахункової дисципліни, досягнення раціональних пропорцій власних і позичених фінансових ресурсів та найбільш ефективне їхнє використання.

На нашу думку, компонентами фінансової спроможності як специфічної категорії є інвестоспроможність, боргоспроможність, кредитоспроможність та бюджетоспроможність, яка в свою чергу охоплює доходоспроможність, податкоспроможність, видаткоспроможність, позикоспроможність.

Однією зі складових фінансової спроможності є інвестоспроможність — здатність до залучення коштів (інвестицій), їх отримання і ефективне використання. І хоч їй не приділяється належна увага в економічній літературі, проблеми пов'язані з інвестиціями висвітлюються в працях багатьох науковців. У своїй праці Л. Л. Тарангул розглядаючи податкоспроможність регіонів зазначає: «... при великому значенні, яке надається іноземним інвестиціям, провідну роль мають відігравати вітчизняні інвестори. Від стратегії, тактики та механізмів оподаткування великою мірою залежить їх зацікавленість в інвестуванні економічного росту, розвитку виробництва в Україні, фінансовий стан та так звана «інвестоспроможність» [4, с. 56]. Отже, в даній роботі вперше згадується «інвестоспроможність», однак через призму системи оподаткування.

Інвестоспроможність також пов'язана з інвестиційним потенціалом регіону, його інвестиційною конкурентоспроможністю, формуванням і реалізацією регіональної інвестиційної політики. Таким чином, інвестоспроможність є здатністю використовувати інвестиційний потенціал та конкурентоспроможність регіону, формувати і реалізовувати таку регіональну інвестиційну політику, яка б найкращим чином сприяла залученню коштів (інвестицій) на його територію. Від цього великою мірою буде залежати отримання й ефективне використання інвестиційних коштів, а також фінансова спроможність в цілому. Це пов'язано з тим, що регіон за рахунок здобутих інвестицій буде отримувати додатковий капітал. Якщо залучені кошти будуть ефективно працювати, спрямовуватися на розвиток регіону, інвестоспроможність як компонент фінансової спроможності тим самим буде характеризувати її достатній рівень.

Бюджетоспроможність як наступний компонент фінансової спроможності, відображає цілу систему економічних (грошових) відносин, які виникають у процесі надходження і витрачання коштів до всіх бюджетів регіону. Зміст даної категорії можна розкрити через такі складники, як доходоспроможність, податкоспроможність, видаткоспроможність, позикоспроможність. Для бюджетоспроможності неабияке значення мають доходи усіх бюджетів регіону, вагому частку яких, як переконує світовий досвід, мають становити місцеві, а не загальнодержавні податки і збори та міжбюджетні трансферти.

Теорія податкоспроможності стверджує, що масштабом розподілу всіх податків має бути платоспроможність громадян, а не послуги, які надає їм держава, інакше ми маємо справу зі збором, а не з податком. Розподіл податкового тягаря буде від-

повідати вимогам справедливості тільки тоді, коли податок матиме однаковий розмір для всіх платників.

Визначення такого поняття, як «податкоспроможність територіального колективу» розглядали у своїх працях вітчизняні науковці В. І. Кравченко та О. В. Сидорець. Так, В. І. Кравченко трактує його як «обсяг доходів, який потенційно може бути об'єктом оподаткування комунальними податками на душу населення в межах конкретного територіального колективу» [5, с. 407]. О. В. Сидорець під податкоспроможністю територіальної громади розуміє обсяг доходів, що потенційно може бути об'єктом оподаткування власними (закріпленими) податками або їхніми паями на душу населення в межах громади міста, селища, села (об'єднання сіл). Також він розглядає таку дефініцію, як «середню податкоспроможність територіальної громади» — обсяг доходів у межах України, що може бути об'єктом оподаткування закріпленими за громадами податками [6, с. 110]. Для розрахунку податкоспроможності у наведених вище визначеннях використовується показник чисельності населення, яке проживає в межах територіально-адміністративної одиниці.

Більш детально і обґрунтовано податкоспроможність розглядає Л. Л. Тарангул, вважає її базовою, іманентно властивою як для регіону, так і для будь-якого економічного суб'єкта. Вона розкриває податкоспроможність регіону як можливість сплати до бюджету країни податків після задоволення потреб власних відтворювальних процесів. Податкоспроможність у кількісному вимірі, за Л. Л. Тарангул, є різницею між обсягами регіонального валового продукту та власної регіональної «відтворювальної» частки.

Отже, на нашу думку, «податкоспроможність регіону» є здатністю отримати реальні і потенційні податкові надходження до місцевих бюджетів. З податкоспроможністю пов'язаний такий показник, як коефіцієнт податкоспроможності адміністративно-територіальної одиниці. Цей показник використовується в практиці багатьох зарубіжних країн.

Видаткоспроможність — здатність забезпечувати коштами основні програми з освіти, культури, охорони здоров'я та соціального захисту через видатки відповідного місцевого бюджету.

У своїй діяльності органи місцевого самоврядування можуть вдаватися до місцевих запозичень, які здійснюються до місцевих бюджетів на визначену ціль і підлягають обов'язковому поверненню. По зобов'язаннях за позиками до місцевих бюджетів держава відповідальності не несе, їх забезпеченням є всі доходи і майно органів місцевого самоврядування. Місцеві запозичення — операції, які пов'язані з отриманням місцевим бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строкості, в результаті яких з'являються зобов'язання органів місцевого самоврядування перед кредиторами.

Особливої уваги з боку органів місцевого самоврядування набуває здійснення ними позикової політики. За цілями місцеві запозичення поділяться на такі основні групи: інвестиційні (фінансування соціально-економічних проектів, житлового будівництва, місцевої інфраструктури); соціальні (фінансування соціальних програм, розв'язання екологічних проблем); бюджетні (фінансування поточних витрат, погашення заборгованості перед підприємствами, покриття тимчасових касових розривів).

Інвестиційні позики — вкладення коштів у пріоритетні інвестиційні проекти, які необхідні регіону. Перед тим як здійснювати такі запозичення, необхідно мати чітку, продуману інвестиційну програму їхнього використання. Інакше може призвести до низької віддачі вкладених інвестицій і створення непередбачених боргів. У зв'язку з цим зростає значення позикоспроможності як складової бюджетоспроможності, адже інвестиції з бюджету розвитку спрямовуються саме на цілі відтворення (капітальний ремонт, будівництво), першочергових потреб регіону.

Фінансові управління місцевих органів влади одержують безпроцентні бюджетні позики в територіальних органах державного казначейства на покриття тимчасових касових розривів (виплату заробітної плати, здійснення видатків на енергоносії тощо) з максимальним терміном погашення цієї позики три місяці в межах поточного бюджетного року. Отже, позикоспроможністю є здатність місцевих органів влади провадити ефективну політику щодо залучення і отримання позик до місцевих бюджетів та раціонального їх використання.

Боргоспроможність — це здатність погашати борги. Зміст цієї дефініції безперечно має відтворювати здатність суб'єктів регіону виконувати всі свої боргові зобов'язання. В регіоні функціонують суб'єкти господарювання різних форм власності, місцеві органи влади, у них виникають зобов'язання перед різними кредиторами чи депонентами. Зокрема, з спроможністю погашати борги тісно пов'язана кредиторська заборгованість суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність в регіоні, бюджетна заборгованість органів місцевого самоврядування, невідплачена соціальна допомога населенню тощо.

Можна виділити боргоспроможність регіону загальну та індивідуальну, залежно від суб'єктів, які вона охоплює. Так, боргоспроможність регіону загальна — здатність погасити борги, які виникають унаслідок безперервної діяльності в регіоні, усіх суб'єктів господарювання та органів місцевої влади. Боргоспроможність регіону індивідуальна — здатність окремо тільки суб'єктів господарювання, або тільки органів місцевої влади погашати борги, які виникли в результаті їхньої діяльності. Боргоспроможністю органу місцевої влади є його здатність погасити борг, що виник у результаті місцевих запозичень та інших зобов'язань перед кредиторами чи депонентами.

Суб'єкти господарювання різних форм власності та місцеві органи влади мають право отримувати кредити в фінансово-кредитних установах, тому як наслідок у них з'являється вимога — повернути їх. Кредитоспроможністю регіону є здатність повернути суму кредиту (якщо одержують безпроцентний кредит, то лише суму кредиту), проценти за користування та інші збори з такої суми банкам й іншим фінансовим установам (якщо одержують кредит, який передбачає виплату процентів), як суб'єктами господарювання різних форм власності, так і органами місцевої влади у термін визначений кредитною угодою.

Отже, фінансова спроможність регіону є складною сукупністю взаємозв'язаних компонентів, які відображають на певну дату його фінансовий стан і здатність задіяти всі фінансові ресурси (як ті, що використовуються, так і ті, що були потенційні) за допомогою ефективної регіональної політики для забезпечення соціально-економічного розвитку. Її можна виокремити у специфічну категорію як складну сукупну здатність:

- залучати інвестиції, їх отримання й ефективне використання, щоб забезпечити сталий розвиток регіону — інвестоспроможність;
- погашати всі борги, які виникають у регіоні — боргоспроможність;
- суб'єктів господарювання різних форм власності та органів місцевої влади повернути суму кредиту та проценти за ним — кредитоспроможність;
- органів місцевої влади наповнювати місцеві бюджети податковими надходженнями (податкоспроможність), місцевих органів влади провадити ефективну політику щодо залучення і отримання позик до місцевих бюджетів та раціонального їх використання (позикоспроможність), забезпечувати коштами основні програми з освіти, культури, охорони здоров'я та соціального захисту через видатки відповідного місцевого бюджету (видаткоспроможність) — бюджетоспроможність.

Конкретизація необхідності та практичного значення складників фінансової спроможності регіону — перспектива майбутніх досліджень у сфері публічних фінансів.

Література

1. *Ізмайлова К. В.* Сучасні технології фінансового аналізу: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2003. — 148 с.
2. *Невмержицький Я. І.* Управлінський сепаратизм у дивідентній політиці корпоративних утворень // *Фінанси, облік і аудит: Зб. наук. праць / Ред. проф. А. М. Мороз.* — К.: КНЕУ, 2006. — С. 101.
3. *Карпінський Б. А., Герасименко О. В.* Фінансова система: Навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 184 с.
4. *Горленко І. О., Тарангул Л. Л.* Економічні райони України: Навч. посіб. — К.: Знання, 1999. — 205 с.
5. *Кравченко В. І.* Місцеві фінанси України: Навч. посіб. — К.: Знання, КОО, 1999. — 487 с.
6. *Сидорець О. В.* Деякі аспекти фінансового вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів // *Фінанси України.* — 2001. — № 9. — С. 105—110.
7. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.* — К.: Ірпінь, ВТФ «Перун», 2004. — 1440 с.

Надійшла до редакції: 15.01.2008

УДК: 658.893

О. К. Шафалюк, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ПОТРЕБИ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ БАЗОВИХ КАТЕГОРІЙ МАРКЕТИНГУ

В роботі опрацьовано поняття «потреба» в системі наукового предмету маркетингу, вичено закономірності розвитку споживання в цілісній життєдіяльності людини

Ключові слова: потреба, споживання, споживач, маркетинг.

Теорія маркетингу має за основу мотиваційну концепцію економічної діяльності людини, базисом якої є поняття «потреби». Звернення до філософської проблеми змісту життя не є тривіальним для маркетингу. Фундаментальна потреба, що є базою для подальшої конкретизації, в тому числі в стратегіях розвитку економічних систем, визначає базову структуру й мету взаємодії, сфери життєдіяльності, що визначають алгоритм інтеграції набутих знань та напрямків модифікації параметрів споживання.

Всяке визначення, в тому числі потреб, тільки тоді наповнено реальним змістом і має сенс, коли воно є невід'ємною складовою часткою певної аксиоматичної системи — логічно впорядкованої теорії [1].

Метою даної статі є опрацювання базису дедукції понять теорії маркетингу, як строго впорядкованої системи знань, теорії розвитку динамічних об'єктів, до яких належать потреби.

В маркетингу має бути відображено єдність взаємодії всіх структурних рівнів, що охоплюють сфери споживання та економік різного масштабу, від елементарних до найскладніших. Це не тільки завдання, але й шлях розвитку теорії маркетингу. Адже, коли не визначена універсальність вихідного пункту дедукції, тоді немину-чою є «дурна безкінечність» (за Гегелем) пізнання [2].

В опрацюванні базису будь-якої теорії важливим є запобігання логіки плюралізму, логіки монізму, тобто будь-якої абсолютизації, що була частково характерною навіть Гегелю, одному з творців діалектичного мислення. Останній проте зазначав: «для розуміння відносин взаємодії ми маємо не залишати обидві його сторони в безпосередній даності, а пізнавати їх як моменти третього, ієрархічно вищого, яке